

L'ORÉAL Baltic balva sievietēm zinātnē

Starptautiskā programma “Sievietēm zinātnē” tika aizsākta 1998. gadā, un kopš tā laika L'ORÉAL un Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO) veicina sieviešu iesaistes palielināšanos zinātniskajā darbībā. Jau 23 gadus L'ORÉAL un UNESCO programma “Sievietēm zinātnē” godina zinātnieces, dodot nozīmīgu ieguldījumu zinātnes attīstībā, kā arī veicinot dzimumu vienlīdzību zinātnes jomā. Kopš 1998. gada apbalvotas vairāk nekā 3600 zinātnieces no 117 valstīm. Laureātes iegūst naudas balvu savu ieceru turpināšanai un apmācības, kas noder profesionālās darbības veikšanā. Programma var lepoties ar piecām Nobela prēmijas ieguvējām (1995. gadā medicīnā – *Christiane Nüsslein Volhard*, 2009. gadā ķīmijā – *Ada Yonath*, 2009. gadā medicīnā – *Elizabeth H. Blackburn* un 2020. gadā ķīmijā – *Emmanuelle Charpentier*, *Jennifer A. Douana*).

L'ORÉAL Baltic ar UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas, Latvijas Zinātņu akadēmijas un programmas goda patroneses, akademiķes Vairas Viķes–Freibergas atbalstu 2005. gadā iedibināja “Sievietēm zinātnē” programmu Latvijā. Programmas patronese, Latvijas valsts prezidente (1999–2007) uzsver: “*Valsts un publiskā sektora atbalsts zinātnei Latvijā ne vienmēr atbilst visu atzītai izpratnei par to, ka nākotnes labklājība jebkurā valstī var balstīties tikai uz augstākā līmeņa zināšanām un iedzīvotāju spēju visu mūžu turpināt mācīties un pielāgoties strauji mainīgai pasaulei. Tamdēļ L'ORÉAL un UNESCO programma, kā izcils paraugs publiskās–privātās sfēras sadarbībai, sievietēm zinātniecēm kā Latvijā, tā citur pasaulē ir nākusi kā ievērojams atbalsts*”.

Programmas attīstībai Latvijā liels darbs paveikts pateicoties programmas patronesei, akademiķei Vairai Viķei–Freibergai, LZA viceprezidentam, akademiķim Ojāram Spārītīm, vairākārtējam žūrijas komisijas vadītājam LZA prezidentam, akademiķim Ivaram Kalviņam, mūžībā aizgājušajam, ilggadējam žūrijas komisijas vadītājam, akademiķim Jānim Stradiņam, programmas vadītājām Esterei Braķei un Aijai Miglānei–Goģei, UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas ģenerālsēkretārei Baibai Moļņikai un Zinātnes sektora vadītājai Sarmītei Pulstei.

Sākotnēji programmai varēja pieteikties zinātnieces un pētnieces no dzīvības un materiālzinātņu jomām, bet kopš 2017. gada arī vides, inženierzinātņu un fizikas jomu pārstāves. Sākot ar šo gadu uz balvu varēja pieteikties arī zinātnieces un pētnieces no matemātikas, datorzinātnes un informāciju tehnoloģiju jomām. Šogad Baltijas konkursa nolikums tika mainīts – palielinot balvas pretendentu vecumu no 33 uz 40 gadu vecumu un māmiņām palielinot vecuma limitu par katru bērnu.

Pieteikumus no Latvijas izvērtē Latvijas Zinātņu akadēmijas izveidota žūrija tās prezidenta, akademiķa *Dr.habil.chem.* Ivara Kalviņa vadībā. Šogad žūrijas komisijā – akademiķes *Dr.habil.med.* Vija Kluša un *Dr.biol.* Aija Linē (balvas ieguvēja 2005. gadā), akademiķes *Dr.habil.biol.* Ruta Muceniece (balvas ieguvēja 2005. gadā) un *Dr.habil.oec.* Baiba Rivža, akademiķi *Dr.sc.ing.* Andrejs Krasņikovs un *Dr.phys.* Mārcis Auziņš, akademiķi *Dr.habil.phys.* Andris Šternbergs un *Dr.sc.comp.* Andris Ambainis, akademiķi *Dr.sc.comp.* Modris Greitāns un *Dr.habil.phys.* Andrejs Siliņš, UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas pārstāvis.

Žūrijas darbu organizē Latvijas Zinātņu akadēmijas Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļas zinātniskā sekretāre *Dr.sc.ing.* Sofja Negrejeva un Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļas zinātniskā sekretāre *Dr.biol.* Daina Daija.

2019. gada vasarā programma Latvijā svinēja 15 gadu jubileju. Uz svinīgo pasākumu un laureāšu apbalvošanu tika aicinātas visas iepriekšējo gadu laureātes. Tā bija dzirkstoša tikšanās Latvijas

Universitātē, kur varējām apmainīties ar jaunumiem profesionālajā un arī personīgajā dzīvē, smeloties iedvesmu jauniem mērķiem.

Šogad interese par programmu saglabājusies līdzvērtīgi augsta iepriekšējiem gadiem – no Latvijas saņemti 39 pieteikumi. Kopumā Baltijas valstīs šogad konkursam pieteicās 78 zinātnieces. Šobrīd visi pieteikumi ir izvērtēti, noskaidrotas trīs uzvarētājas. Viņu vārdi pagaidām vēl tiek turēti noslēpumā. Laureātu paziņošana notiks š. g. 15. jūnijā.

Latvijā pētījumu veikšanai dzīvības, fizikas un vides zinātņu, materiālzinātņu, matemātikas, datorzinātnes, informācijas zinātnes, kā arī inženierzinātņu jomās tiks piešķirta viena balva 6 000 eiro apmērā zinātniecei ar doktora grādu un divas balvas doktorantēm, grāda pretendētēm. Lietuvā un Igaunijā viena balva tiks piešķirta zinātniecei ar doktora grādu un viena balva doktorantei, zinātniskā grāda pretendentei. Viena dalībniiece no katras valsts tiks nominēta prestižajai L'ORÉAL–UNESCO Starptautisko uzlecošo talantu programmai.

Kopumā Baltijā atzinību par ieguldījumu zinātnē ir saņēmušas 60 zinātnieces, kurām šovasar pievienosies vēl 7. Pērn balvu Latvijā ieguva *Dr.chem.* Iveta Pugajeva, Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskā institūta “BIOR” vadošā pētniece un Ķīmijas laboratorijas Hromatogrāfijas grupas vadītāja. Iveta veica darbu pie jaunas metodoloģijas izstrādes sabiedrības veselības novērtēšanai, pielietojot uz notekūdeņiem bāzētu epidemioloģijas pieeju. Šo inovatīvo pieeju izmanto, lai pētītu likumsakarības starp notekūdeņu ķīmisko sastāvu un dažādiem antropogēniem faktoriem, galvenokārt – iedzīvotāju uztura un alkohola lietošanas paradumiem un veselības stāvokli.

Mg.sc.ing. Aiga Ivdre, Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūta Polimēru laboratorijas pētniece apbalvojumu saņēma par pētījumu, kurā meklēja iespējas izmantot kokrūpniecības blakusproduktu – koksnes putekļus no zirgu pakaišu un saplākšņa ražošanas – nanocelulozes iegūšanai, un tās pielietojumu kriogēnās izolācijas poliuretāna putuplastā. Mūsdienās ražošanas blakusproduktu izmantošanai ir liela nozīme, lai uzlabotu tehnoloģisko procesu, samazinātu ražošanas izmaksas un ieviestu tīrākas ražošanas principus.

Savukārt Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūta Optisko materiālu laboratorijas pētniecei *Mg.sc.chem.* Ivitai Bitei balva tika piešķirta par pētījumu, kurā analizēta dažādu ķīmisko sintēžu metožu ietekme uz materiālu morfoloģiskajām un fizikālajām īpašībām, piemēram, pašvielas defektiem un optiskajām īpašībām. Strauji attīstoties tehnoloģijām pēdējās pāris desmitgadēs, pieprasījums pēc kvalitatīviem oksīdu nanomateriāliem, kas ražoti ar viegli pielāgojamām ražošanas metodēm, ir lielāks nekā jebkad agrāk.

Programmas lepnums ir visas apbalvotās zinātnieces. Kā piemēru vienmēr minam Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenās locekles un korespondētājlocekles – kopumā jau sešas no mūsu laureātēm.

2006. gada laureāte, LZA akadēmiķe, profesore *Dr.pharm.* Maija Dambrova stāsta – “Mani joprojām interesē jaunu zāļu atklāšanas aizraujošā zinātne, turklāt COVID–19 pandēmijas apstākļi parāda, cik nozīmīgi ir šie pētījumi. Ir patīkami saņemt atzinību – īpaši karjeras sākumā, tas stiprina ticību saviem spēkiem un iedrošina pieteikt jaunus zinātniskos projektus augstas konkurences apstākļos.

Katru gadu iedrošinu jaunās kolēģes pieteikties balvai, atbalstu ar padomu un rekomendācijām. Jaunajām laureātēm novēlu izbaudīt mirkli un izmantot šo gadu aktīvi komunicējot savus zinātniskos rezultātus sabiedrībai!”

2007. gada laureāte, LZA korespondētājlocekle *Dr.phys. Līga Grīnberga* stāsta – “Šī programma ir izcila! Man ir liels gandarījums, ka tik liels uzņēmums kā L`ORÉAL par vienu no saviem uzdevumiem ir izvēlējis atbalstīt sievietes zinātnē visā pasaulē piešķirot stipendiju pētījumu veikšanai dažādās zinātņu jomās. Latvijā sākotnēji bija konkurss dzīvības un materiālzinātņu jomās, tomēr jau šogad varēja pieteikties arī matemātiķes, informācijas tehnoloģiju un datorzinātnieces! Balva palīdzēja sajūst drošību un stabilitāti, jo, ko gan es studente būdama 2000. gadu sākumā daudz varēju iekrāt. Turklāt brīvāks prāts no raizēm ļauj pievērsties vairāk zinātniskajam darbam.

Turu īkšķus par mūsu Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūta kandidātēm un priecājos par katru, kura iegūst šo balvu! Mans vēlējums būtu – paturiet prātā, ka iegūtā publicitāte, kas saistīta ar balvu un tieši Jūsu stāsts var būt par pamatu kādas, šobrīd vēl mazas meitenes lielajam dzīves ceļam uz panākumiem un atklājumiem, kas mainīs pasauli uz labu!”

Laikrakstam “Zinātnes Vēstnesis”
sagatavoja “L`ORÉAL Baltic” programmas
“Sievietēm zinātnē” koordinatore Baltijas valstīs
un balvas ieguvēja (2016) *Dr.biol. Ilze Dimanta*
un **Ilona Gehtmane–Hofmane**

Avots: “Zinātnes Vēstnesis”, Nr. 5 (610), 2021. gada 31. maijs.